

Citation:

B.A. van Groningen, Levensbericht A.G. Roos, in:
Jaarboek, 1953-1954, Amsterdam, pp. 306-313

HERDENKING

VAN

ANTOON GERARD ROOS

(23 Februari 1877 — 2 September 1953)

Antoon Gerard Roos werd op 23 Februari 1877 te Groningen geboren uit een oud-Groningse doopsgezinde familie. Op zeer jeugdigen leeftijd verloor hij beide ouders, maar bij een oom en tante, die zelf geen kinderen hadden, hervond hij een ouderlijk huis in den vollen zin des woords. Hij studeerde klassieke letteren aan de Groningse universiteit en genoot daar het uitnemende onderwijs dat het driemanschap Boissevain, Polak, Speyer, in staat was te geven. Eerstgenoemde heeft hem blijkbaar reeds spoedig voor de oude geschiedenis gewonnen. Terstond na zijn doctoraal-examen ging hij een jaar lang te Halle studeren, bij den toenmaligen grootmeester van die wetenschap, Eduard Meyer. Daarna verbleef hij een jaar aan het Duitse archaeologische instituut te Rome; hij reisde vervolgens nog enige maanden in Griekenland, bezocht Constantinopel en Parijs. Al deze reizen hadden een dubbel doel. Vooreerst het verbreden van zijn kennis der klassieke Oudheid in het algemeen. Daarnaast evenwel, en meer in het bijzonder, het bezoeken van bepaalde handschriftenverzamelingen, ten einde materiaal bijeen te brengen voor later werk. Allereerst voor het proefschrift, waarop hij 5 Februari 1904 cum laude promoveerde. Op den dag van zijn promotie werd hem de betrekking van conservator bij de Groningse Universiteitsbibliotheek aangeboden. Hij aanvaardde deze en werd twee jaar later bibliothecaris. Toen, bij het uitbreken van den eersten wereldoorlog, Wilhelm Weber, de titularis voor oude geschiedenis aan de Groningse universiteit, als Duits militair werd gemobiliseerd, werd Roos in 1915 als tijdelijk lector voor dat vak aangesteld, en toen Weber enigen tijd later een

ANTOON GERARD ROOS
(23 Februari 1877—2 September 1953)

benoeming te Frankfort aannam, werd Roos hoogleraar. Dertig jaar lang, van 28 Februari 1917 tot 15 September 1947 heeft hij dien leerstoel met ere bezet. In den cursus 1932—33 bekleedde hij het rectoraat. Het initiatief tot het oprichten van het Groningse Universitaire Museum is van hem uitgegaan; van den aanvang af, in 1934, was hij voorzitter van de commissie van advies. Vijfentwintig jaar lang was hij voorzitter van het bestuur van de Openbare Leeszaal, vijfentwintig jaar ook president-curator van het Stedelijk Gymnasium. In 1929 werd hij benoemd tot lid van deze Akademie. Hij was een zeer trouw lid en gedurende vele jaren judex Hoeufftianus. Behalve enige Levensberichten zijn in de Acta onzer Afdeling een Verhandeling en vijf Mededelingen van zijn hand verschenen. De laatste van dit vijftal deed hij in de Juni-vergadering van het vorige jaar. Op 2 September daarna is hij na een korte ziekte overleden.

Men ziet het: het is de rustige loopbaan van een man van wetenschap, die naast zijn ambtelijke bezigheden ook nog de lust en de kracht heeft gevonden om ander nuttig werk te verrichten. In zijn universiteit en in de stad die hij nooit metterwoon heeft verlaten, was hij een zeer geziene figuur. In het land en daarbuiten was hij als oud-historicus roemrijk bekend. Maar wie, als de spreker van dit ogenblik, hem gekend heeft van zijn eerste college, in 1915, tot de laatste voordracht, hier in deze zaal, als leermeester, als promotor, als mentor, als ambtgenoot en als vriend, voelt zich gedrongen, voordat hij over den geleerde spreekt, den mens te gedenken, den vriendelijken, trouwen, onkreukbaren raadgever, den belangstellenden oud-leermeester, den doortastenden man van de daad, waar dit nodig mocht zijn (heeft hij niet in oorlogstijd door hardnekkig volhouden het leven gered van een Joodsen oud-leerling met zijn gezin?), ten slotte, wat hemzelf zo kostbaar was, het middelpunt van een in volkomen harmonie levend gezin. Voor allen, die hem enigszins nader zijn gekomen, betekent zijn heengaan een persoonlijk en smartelijk beseft verlies.

Maar deze herdenking betreft toch voornamelijk den beoefenaar der wetenschap. Terstond dient daarbij gezegd, dat hij zijn functie

aan de bibliotheek niet heeft beschouwd als een sinecure die hem tijd kon geven voor het werk dat hem het meeste boeide. Verre van daar. Als blijvende monumenten heeft hij, behalve hier en daar verspreide artikelen, twee geschriften nagelaten die hun waarde zullen blijven behouden: een *Catalogus der Incunabelen* en een *Geschiedenis van de Bibliotheek der Rijksuniversiteit te Groningen* (1912 en 1914). Hoogst verdienstelijk werk, dat hij ongetwijfeld met genoegen heeft verricht. Toch bleef de oude geschiedenis zijn bijzondere liefde behouden en wij hebben bovenal te bepalen welke plaats hij onder de beoefenaars dier wetenschap heeft ingenomen.

De school, waaruit hij voortkwam, dreef hem in een zeer bepaalde richting. Boissevain was de grote Nederlandse vertegenwoordiger van de groep der historici-philologen of philologen-historici, die zich in het bijzonder tot taak hadden gesteld om de oude geschiedschrijvers toegankelijk te maken in critische edities die met alle hulpmiddelen der philologie waren samengesteld. Boissevain's *Cassius Dio* was daarvan het onvolprezen voorbeeld. Nauwkeurig inzicht in de historische feiten en mogelijkheden was daarvoor evenzeer nodig als grondige kennis van de taal en de handschriftelijke overlevering. Het nut van dergelijk werk overschat men niet licht: zonder betrouwbare teksten bereikt men geen betrouwbare resultaten. Maar de school staat ook aan een gevaar bloot. Zij stelt het materiaal in den best bereikbaren vorm ter beschikking, maar vindt meestal niet den tijd om het ook zelf te gaan gebruiken. Aan de geschiedschrijving zelve komt zij dan niet toe. Boissevain had een open oog voor het belang der op steen, papyrus of ander materiaal bewaarde documenten; op zijn aanraden hebben enige leerlingen later de papyrologie beoefend. Maar in het algemeen geldt dat de belangstelling zich nog vrij eenzijdig — althans hier te lande — richtte op de oude geschiedschrijvers en hun volledig of slechts in brokstukken overgeleverde geschriften.

Het was te verwachten, dat de begaafde Groningse doctorandus aanvankelijk denzelfden weg zou inslaan. Wat de leermeester alleen voor *Cassius Dio* had gedaan en nu, in samenwerking met anderen, bezig was te doen voor de historische *Excerpta van Constantinus*

Porphyrogenitus, werd voor den uiterst belangrijken Arrianus nu van den leerling verwacht, treffend bewijs van het grote vertrouwen dat de veeleisende Boissevain in hem stelde. Het proefschrift bracht Prolegomena op een geheel nieuwe critische editie van genoemde auteur; zij zou op een volkomen andere basis komen te staan dan al haar voorgangsters, doordat aangetoond kon worden dat de archetypus van alle bewaarde handschriften nog te Wenen aanwezig was, zij het dan in niet ongeschonden toestand. Van de uitgave zelve verscheen reeds in 1907 het eerste deel, dat het verhaal der expeditie van Alexander den Grote bevat. Het is niet nodig, hierover veel te zeggen. Alom werd de voortreffelijkheid van het werk volmondig geprezen. Deel II verscheen eerst in 1928, een vertraging die in hoofdzaak te wijten was aan de moeilijke omstandigheden in Duitsland, waar de uitgever gevestigd was. Overigens was de bewerking van dit deel ook veel moeilijker, want het moest de kleinere, zeer uiteenlopende geschriften van Arrianus bevatten, met de verspreide fragmenten. Bovendien verlangden de nieuwe richtlijnen voor de tekstuitgaven der Bibliotheca Teubneriana, dat nu ook in een afzonderlijk apparaat naar de parallelteksten werd verwezen, een maatregel, die iederen gebruiker dankbaar stemt, maar van den bewerker veel tijdrovend en hoogst nauwkeurig onderzoek vraagt. Hoe roemrijk door dezen Arrianus Roos' naam als historicus-philoloog bekend was geworden, bleek spoedig door een nieuwe opdracht. De tekstuitgave van Appianus, door Ludwig Mendelssohn in 1879—81 verzorgd, had dringend herziening nodig. Deze was aan Paul Viereck toevertrouwd, die in 1905 het tweede deel van de nieuwe bewerking het licht deed zien. Op den duur bleek echter dat het eerste deel nooit gereed zou komen, indien niet kundige en krachtige hulp werd geboden. Toen viel de keuze vanzelfsprekend op Roos. Hij nam de taak op zich en nog juist in 1939 kon het boek verschijnen, mede dank zij een toelage uit het Hocufft-legaat. Men denke over dit alles niet licht. Een betrouwbare tekstcritische uitgave vraagt steeds veel inspanning, veel geduld, bovenal scherpzinnigheid en bezonkenheid van oordeel, daarbij zin voor het détail en zin voor het

geheel. Wanneer het dan bovendien een auteur als Appianus betreft, bij wien de overlevering allesbehalve duidelijk is, wordt het een werk dat slechts aan de ervaren handen van de allerbesten kan worden toevertrouwd. Als een dier besten heeft Roos gegolden en zijn edities zijn een eer voor hemzelf en voor de Nederlandse wetenschap. Wanneer wij dan nog vermelden, dat hij ook twee delen van de Historische Excerpta van Constantinus Porphyrogenitus op zijn naam heeft staan, is meer dan voldoende gebleken dat de veelbelovende leerling van Boissevain ruimschoots heeft voldaan aan de grote verwachtingen die men te zijnen aanzien gekoesterd had.

Wanneer wij hiermede al zijn werk hadden opgesomd, zou zijn naam reeds met blijvende letters geschreven staan in het boek van de Nederlandse wetenschap der klassieke Oudheid, met de toevoeging dat hij op uiterst verdienstelijke wijze een reeds gebaanden weg had bewandeld. Doch er is meer. Roos heeft terdege beseft dat van hem, als geleerde der twintigste eeuw, meer werd verwacht. Allereerst daadwerkelijke belangstelling voor het historische document, anders gezegd voor de inscripties en de papyri. Daarom — als ik mij een persoonlijke herinnering mag veroorloven — vond ik zelf bij hem terstond zulk een gunstig gehoor, toen ik hem in 1916 verzocht goed te vinden, dat ik mij met het oog op het doctoraal-examen in het bijzonder zou bezighouden met de geschiedenis van Egypte onder Romeinse heerschappij, een onderwerp waarvan de bestudering in hoofdzaak op papyrusteksten, in mindere mate op inscripties, en het minst van al op antieke historici berust. Bij een echten historicus-philoloog van den ouden stempel zou dit verzoek waarschijnlijk op ernstige bezwaren hebben gestuit. Van zijn bemoeiingen met de epigrafiek getuigen verspreide opstellen, waarvan ik op het ogenblik alleen maar wil zeggen, dat zij andermaal bewijzen leveren voor de breedheid van zijn blik en de algemeenheid van zijn kennis; zij hebben immers betrekking op allerlei perioden en allerlei landen van de Oude Wereld.

Treffender is zijn, men mag wel zeggen voor de buitenwereld volkomen als een verrassing gekomen belangstelling in de papyrolo-

gie. Hij heeft er voor gezorgd, dat de Groningse universiteitsbibliotheek in het bezit is gekomen van een verzameling Griekse papyri. De in 1926 aangekochte collectie werd reeds in 1933 door hem gepubliceerd als *Verhandeling onzer Afdeling*. Dit boek vestigde met een slag zijn naam als van iemand die met gezag over dit betrekkelijk nieuwe vak kon spreken.

De tijd dwingt mij om allerlei klein werk onbesproken te laten, dat andermaal zou aantonen hoe hij nu hier, dan daar nieuw licht kon laten schijnen op meer dan één gebied, chronologisch, staatsrechtelijk, cultuurhistorisch. Liever wijs ik dan op een andere groep geschriften, die laten zien dat Roos ook het schrijven van geschiedenis en het geven van een beeld van het verleden als zijn taak beschouwde. Daar zijn dan samenvattende beschouwingen over het leven in een Romeins-Egyptische provinciestad, over de klassieke Griekse cultuur en over de Hellenistische, en verder nog die waarin hij zich aangetrokken voelde tot grote mannen uit het verleden, den half mythischen Lycurgus en den door hem zo menselijk beschouwden Augustus. Al deze studies zijn te weinig omvangrijk gebleven om te kunnen getuigen dat Roos een geschiedschrijver in den vollen zin des woords is geweest. Maar hij heeft getoond, het te kunnen zijn. Hij is is niet de vertegenwoordiger van een school gebleven, maar is zijn eigen weg gegaan en heeft begrepen dat hij niet alleen historisch materiaal aan een ander ter bewerking moest aanbieden in den best bereikbaren vorm, maar ook zelf de hand aan den ploeg moest slaan.

Hoe zullen wij het beeld samenvatten? Mij komen in de herinnering de woorden waarin de studentengeneratie van mijn jaar haar oordeel over den nieuwen hoogleraar in de oude geschiedenis te kennen gaf; eigenlijk, zo plachten wij te zeggen, eigenlijk heeft Roos altijd gelijk, wanneer hij iets beweert. Zonder twijfel gaf deze uitspraak vooral bewijs van een weinig bescheiden zelfverzekerdheid, die men met een beroep op de jeugd der sprekers mag verontschuldigen. Maar toch kan het oordeel van jonge mensen soms verrassend juist zijn. Zo ook hier. Roos' kennis van zaken was uiterst betrouwbaar; hij rustte niet, voor hij het beschikbare mate-

riaal geheel kon overzien, en dan ging zijn gezonde, beheerste, scherpe geest dat materiaal systematisch beschouwen om tot een synthese te komen. Hij zou zelf de laatste zijn geweest om niet te erkennen, dat ook hij vergissingen heeft begaan, maar zij zijn opvallend gering in aantal. De stelling, die hij verdedigt, is in het algemeen onafwijsbaar juist of althans zeer waarschijnlijk.

Maar wij bezitten een beteren maatstaf, waaraan wij hem kunnen meten, dan het misschien intuïtief juiste oordeel van jonge mensen. Hij heeft hem zelf aangegeven in zijn inaugurele oratie, waarin hij „De(n) weg tot de kennis der Oude Geschiedenis” uitstippelde en bovendien aangaf aan welke eisen de beoefenaar dier wetenschap moest beantwoorden. Daar zijn technische eisen. Bij voorbeeld deze, dat men ook den tegenwoordigen toestand dient te kennen van het object dat men in het verleden bestudeert. Deze eis kan slechts gesteld worden, waar dat object in een of anderen vorm ook heden ten dage opnieuw bestaat. Als voorbeeld noemt hij zelf het in het Romeinse Egypte zo bloeiende giro-bedrijf, dat men slechts kan begrijpen, indien men weet hoe dit ook nu weer werkt. Men kan echter ook denken aan land en volk en misschien in den diepsten zin nog aan kennis van den mens als enkeling en als lid ener gemeenschap. Maar dan raakt men meer den ondergrond van alle historische werk, dan iets dat telkens tastbaar aan den dag zou kunnen treden. Zo is het ook moeilijk om in zijn geval te duiden, in hoever aan dien eis is voldaan. Ten tweede moet de geschiedkundige de philologische interpretatie der bronnen beheersen. Dat hier een van zijn eigen meest in het oog springende kwaliteiten heeft gelegen, behoeft na hetgeen reeds gezegd is geen nader betoog. Maar ook moet de historicus de waarde der bronnen kunnen bepalen, ze op grond van die waardebepaling rangschikken en schiften en er vervolgens die conclusies uit trekken, waartoe zij waarlijk wettigen. In een woord, hij moet tot historische kritiek in staat zijn. Wie Roos' oeuvre overziet en op zijn beurt kritisch beschouwt, moet andermaal erkennen dat hij, voor zover het een mens mogelijk is, ook aan dezen eis heeft voldaan. Maar ten slotte, zo betoogde hij, dient dit alles gedragen te worden door persoon-

lijke, menselijke eigenschappen, nauwgezetheid, onpartijdigheid, waarheidsliefde. Wie hem als mens en als man van wetenschap heeft gekend, weet dat hij deze drie zelf in zeer hoge mate bezat.

Dus ook aan den door hemzelf gestelden maatstaf gemeten, staat Roos voor ons geestesoog als een man in wien ons land een geleerde heeft bezeten — en nu helaas verloren — die voortreffelijk werk heeft verricht, omdat hij was die hij was. Hij is een goed en getrouw dienstknecht geweest en zal als zodanig in de herinnering blijven leven nog lang nadat ook de laatste zijner directe leerlingen zal zijn heengegaan.

B. A. VAN GRONINGEN